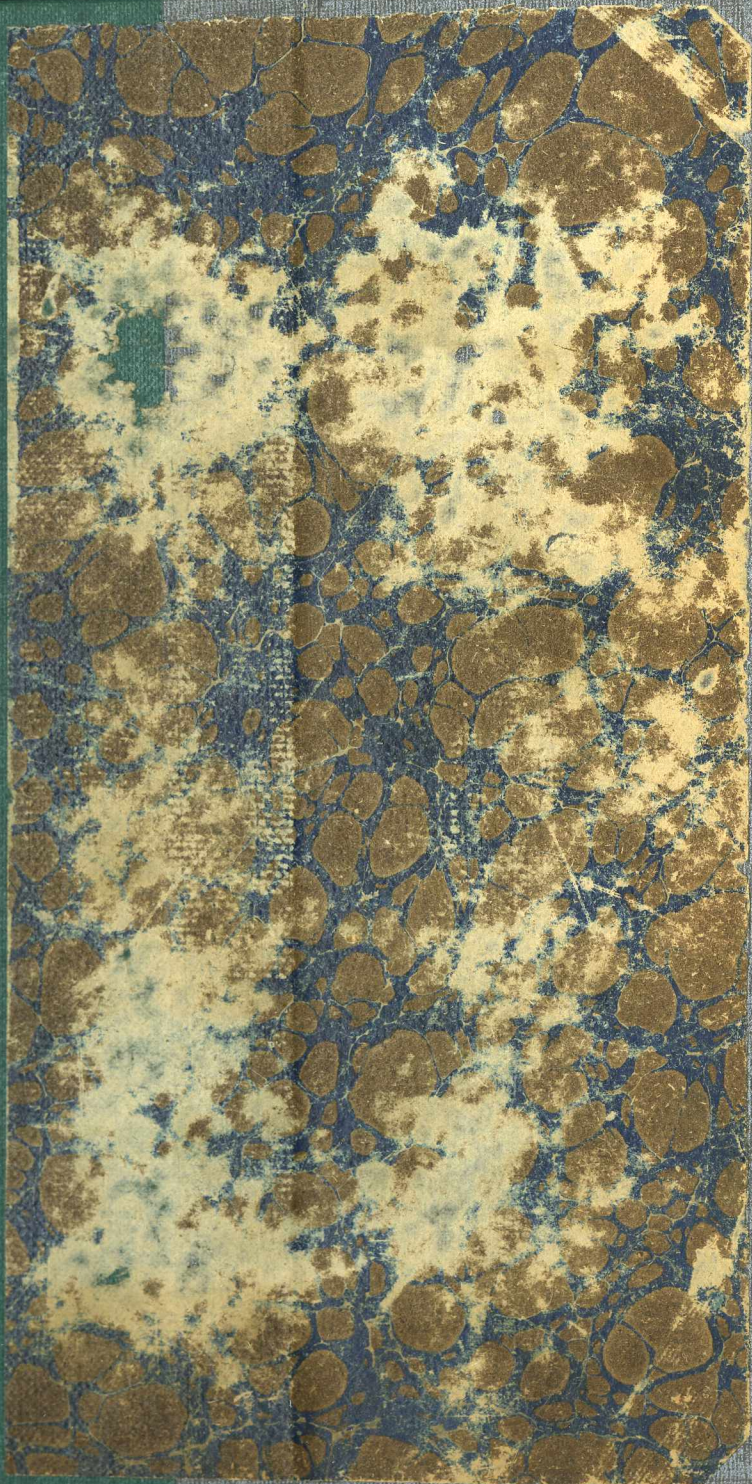

Politikai
röpiratok.

105.

105
828

00

AZ

ÁL-ALAPOK.

IRTA

BOLEMAN JÁNOS.

3.

MÁSODIK KIADÁS.

PEST, 1843.

NYOMATOTT LANDERER és HECKENASTNÁL.

A' társaság' fő-feladata: a' személy- és vagyónbátorság' eszközlése, vagyis, hogy kiki személy's vagyónbeli jogaival szabadon élhessen; olly társaság mindazonáltal, mellyben minden társak ebbeli teljes jogaikkal egyenlően élhetnének, lehetetlen: ha csak egy tag is azokat teljesen gyakorolná, a' többi mind illy teljes gyakorlásukban gátoltatnék. Hogy hát a' társak ebbeli jogaikkal egyformán élhessenek, szükséges, miszerint kiki annyit engedjen, a' mennyi szükséges, hogy társai is azokat gyakorolhassák; miszerint mindenki ebbeli jogaival úgy éljen, hogy társaié is sértetlenül maradjanak.

Ezen jogokkal tehát mi kötelességek járnak, vagyis mindenik társ, hogy mások sérelme nélkül személy's vagyóni jogaival élhessen, mennyit engedjen ebbeli saját jogaiból, annak megfelejtése fő-feladat; — azonban jóllehet a' lehetőség körét meghaladni nem látszik, ezen kérdésnek teljes feloldása ekkoráig egy nemzetnek sem sikerült.

A' jogos élet, törvények 's azok teljesítése által biztosittatik, és így a' törvényhozásnak, törvények' feladata: a' társak, polgárok személy- 's vagyombeli jogaik biztosítása. — Minden társaság tehát úgy lehetne boldog, ha olly törvényei lennének, mellyek a' társak' személy 's vagyoni jogaikat biztosítanak, 's az illy törvények pontosan teljesíttetnének is.

Azonban a' boldogság belső érzet, külső erő által egyedül el nem érhető, 's inkább czélszerű házi élet' eredménye; mindazonáltal a' társaságnak főczélja, de a' melly' létezésére a' társas élet eszköz gyanánt szolgál; 's hogy ezen eszköz, e' czél a' boldogság elérését lehetővé tegye, a' mondottak szerint fő feladata, a' társak' személy 's vagyoni jogaik' biztosítása.

Az illy személyjog:

1-ször hogy kiki magát test- 's lelkileg ki-képezhesse; életneméhez képest tehetségeit kifejthesse.

Az élet fő nemei:

- a' földmivelés;
- a' mivek' készítése, gyártása különféle mesterségekkel;
- a' tudományos osztály, és mindezen osztályok' miveivel való kereskedés.

A' földmivelő' kiképezéséhez főkép szükséges, hogy ismerje a' föld' nemeit, mellyik miként legcélszerűbben használható.

Hazánkban a' földmivelő' legtöbb. A' jobbágy földjét úgy műveli, mint apjától látja, 's valamint most tőle célszerűtlen gazdaságot tanul, úgy megtanulná a' jót is. Mesterségek' és gazdaság' üzésében, az ügyesség' megszerzésére irás 's olvasásbani jártasság mellőzhetlenül nem szükséges. Jelesen a' gazdaság' vezetéséhez szükségesekben nem is a' kisdedet, hanem magokat a' jobbágyokat kellene oktatni. Ha a' papi életre magokat szánók a' gazdasághoz szükséges tudományokban kellő jártasságot megszerezvén, abban híveiket oktatnák, e' cél't el lehetne érni. Hivatásuk úgy is jóra vezetni híveiket. Az erkölcsös élet főkép munkásság 's takarékoság által segítetik elő. Munka által szerez az ember életfentartására szükségeseket, 's ritka, ki magáru' gondoskodni nem volna képes, ha célszerűn neveltetett; azonban az ember könnyelmű költésre hajlandó annyira, hogy nagyobb része könnyebben szerez, mint sem a' megszerzettet takarékosan tudja használni: — pedig a' kinek semmije sincs, az kénytelen másnak dolgozni, munkájával más' vagyonát szaporítani. Midőn tehát lelki atyák híveiket oktatnák, miként lehet földjeiknek, mellyeket művelnek, legjobb hasznát venni, 's miként szerezhetik meg helyheztetésökben élet' fentar-

tásukra a' szükségeseket, őket egyszersmind munka 's takarékosagra legüdvesebben serkenthetnék. Munka 's takarékosagra oktatás nálunk igen igen sokra ráfér, de leginkább köznépünk-re; 's ebben üdvösen eljárni az egyházi rendnek hivatása.

Nagy földbirtokosaink a' földmivelésből legtöbb hasznot huznak; azonban bár mihez más-hoz jobban értenek. Valljon ehez szükséges jártassággal bírni, parancsolni tudni, mint kell fekvő birtokuknak kellő hasznát venni, nem volna-e nagyobb dicsőség, mint e' részben másokat vakon követni? — Mennyi vagyon vész el hazánkban, hogy sok föld nem miveltetik czélszerűen azon erővel, melly rá pazéroltatik.

Méltassuk hát a' földmivelést kellő figyelmünkre; legyen a' gazdának alkalmja megszerezni a' köréhez tartozókban jártasságot; sőt ugy intézzük a' dolgot, hogy a' kinek szüksége van reá, e' jártassággal bírjon is; de szüntessük egyszersmind mind azt, mi a' czélszerű gazdaságot hazánkba gátolja; miről egy pár szót alább.

A' mesterségek 's kereskedés üzésére szükséges ismeret megszerzésére főkép városokban megkivántatnak a' czélszerű irtézetek, melyekben kirekesztőleg a' mesterséget 's kereskedést tárgyazó tudományok taníttatnának: — a' későbbi

gyakorlati üzés ezek által nemcsak könnyítették, hanem lehető tökéletesbítésök is elősegítették.

Hazánkban illy intézetek' hiányával vagyunk; azok helyét tudományos oskolák pótolják ugyan, de ezekben a' nevendékek egy részről egyet mást tanulni kénytelenítettnek, mire élet-nemökhöz képest szükségök nincs; más részről pedig sokat nem tanulhatnak, mire épen szükségök lenne. — Azon költségeknek, mellyek városainkban nevelő-intézetekre fordítatnak, czélszerű kezelések 's alkalmazásuk által, ebbeli mesterséget 's kereskedést előmozdító intézete-
ket fel lehetne tartani.

A' tudományos osztály' mivéléséről minden nemzet leginkább gondoskodott. Hazánkban is ebbeli intézetek számszerint e' szükségnek megfelelhethének. Eddig, míg a' nevendék ügyyel bajjal a' latin nyelvet megtanulta, iskolai pályát is befejeze a' nélkül, hogy a' tudományokban a' kellő jártasságot megszerezhetette volna; ez csak azon nyelven érhető el, mellyet tökéletesen értünk.

Igazi tudományos nevelés nélkül üdvös törvényhozás, bíró nem létezhetik; a' vak színekről alaposan nem ítélhet.

Czélszerű nevelés, az értelmességnek kifejtése, az ország, erejének, előmenetelének alapja. Legyen tehát kinek kinek módja, magát éle-

te' neméhez képest kiképeznie; — a' nevelő-intézetek hivatásuknak kellően meg is feleljenek.

Személyjog:

2-szor. Hogy kiki testi 's lelki tehetségeit saját hasznára fordíthassa. Itt szembe ötlő, hogy annak, ki magát jki nem képezte, tehetségeit ki nem fejtette, hasznára mit fordítania alig van valami; a' ki pedig tehetségeit nem annak idejében fejtette ki, későn fogott hozzá: pályáját nagyobbára mint kezdő, kontár végzi, — 's ha a' társaság' nagyobb része illy egyénekből áll, hátramaradása természetes.

Hazánkban jöllehet egyik másik életneméhez képest magát kiképezte is, tehetségei használásában gyakran sok akadálylyal kénytelen küzdeni.

A' földmivelő gátoltatik a' közös legeltetés által. Sok tudná egyik vagy másik földjének igen jövedelmes hasznát venni; a' kisebb birtokos évenként minden földjeit bevetné, — ám de aratásnak alig vége, 's a' falu csordája jár mindent; — 's szorgalma, ipara semmivé lesz.

A' birtoknak használását osztályok által végetlen feldarabolása szinte nehezíti. Egyes határokbau ezen bajon az ujabban behozott tagosítás

által—melly által a' közös legeltetés is megszűntetik, kezdettek segíteni. Ámde ekkoráig hány határ van tagosítva? 's ezen intézkedésnek haszna meddig terjed? — legfeljebb egy nemzedék' kihalásáig, — 's a' régi baj ismét volt helyén. E' bajon gróf Széchenyi István ajánlott minimum meghatározása által legczélszerűbben lehetne segíteni, — mit némi tekintetben úrbéri telkekkel már meg is kísértettünk, méltassuk figyelmünkre, milly sikerrel, — 's ha jó, kövessük nemesi birtoknál is, 's kössük tagosítással egybe. —

A' jobbágyot, jövedelme, vagyonához nem arányos terhek nyomják. Vessen földje' jövedelméről 's terheiről számot bár ki, 's ítéljen. — Igyekezett ugyan a' törvényhozás rajtok segíteni, földes urok' rovására; de a' jobbágy nemcsak földes urának adózik, hanem másnak is — az egész hazának; és így sorsán csak az egész haza segíthet. — Telke' eladása által csak ideigleni haszon harúl némelly, gyakran érdemetlen egyénekre: annak vevője, jövedelméhez nem arányos előbbi terhek alatt, mint elődje — öszve fog sorvadni.

Legyen kinek kinek sajátja, 's főkép hát a' magyar nemesé szent; de a' mint részesül a' haza' javaiban, jótékonyágaiban, úgy a' haza' terheiben is vagyonához arányos részt viseljen — 's akkor egyenlő iparral egyenlően fogunk gyarapodni. Már az eredetben a' közszükségek' fede-

zéséhez nem arányosan járultak a' földbirtokosok; — 's a' ki egykor közterhek' fejében telkei' egy részét urbér alá ajánlotta, 's örökösei, — nagyobbára nincsenek többé, vagy vagyonok változott, 's a' közszükségek szaporodtak; 's így ma már a' közterhektől nagyobbára az ment, ki azokban soha semmi részt nem vett: — pedig csak az élőknek lehetnek jogai, vannak kötelességei.

Ál-alapon, bár milly figyelemmel építünk is, kivánt czélt soha sem érünk el: — elvégre önsúlya alatt is öszverogyik az ál-alapra tett épület. —

A' mesterségek' üzése hazánkban gátolatlik főkép czéhek által. Midőn báró Szina a' pest-budai hid építéséhez fogott, több pest-budai czéhek tanácsuknál nyomosan léptek föl, hogy czéhbeli szabadalmaik eltörölve nem lévén, azok ellenére czéhekhez tartozó legények tudtok 's megegyezésök nélkül a' hidon dolgoznak, őket munkátul eltiltani sürgetvén: — a' bárónak nem kis gondba került munkásainak kellő szabadságaikat kivívni; mert a' czéhbelieknek szabadalmaik' értelmében csakugyan volt némi jogok felszólásra. Ha már a' czéhek illy az ország' javát 's felvirágzását előmozdító válalat ellen gátlólag felléphetnek, milly kárral gátolhatják az egyes polgárok' válalatit! Hány kezdő, kénytelen mesterség' üzésére szük-

séges engedelem' kivivására gyakran majd egész vagyonát 's élte legszebb éveit feláldozni? — ekkép sok ügyes kéz az ipartúl elvonatik, tökéletesbitése gátoltatik.

Mesterségekkel a' kereskedés karöltve jár — hazánkban ez is czéhbeli horlátok közé van szorítva. Egyébiránt az ipar kereskedés' felelevenítésére, virágzására, a' közlekedésnek nemcsak lehetése, hanem lehető könnyítése is meg kívánatik; hogy az áruk, természetmények, egyik helyről a' másokra minden időben ne csak szállíttathassanak, hanem egyszersmind ezen szállítás minél kevesebb költségekre kerüljön.

Felső Magyarország népes, fája, kőszene, jó vize 's a' t. elég van, gyárak' felállítására alkalmas: — ám de oda banáti buzát soha sem visznek, 's onnan Debreczenbe 's a' t. őszi vásárra lemenni lehetetlen — útjai járhatlanok. — Az isten az embernek víznél, levegőnél egyebet ingyen nem adott, — ki többet kíván, másét kívánja. — A' könnyű közlekedés pénzforgással öszve hasonlítható: az áru minél rövidebb idő alatt több kezeken megy keresztül, annál több hasznot hajt; — mindenik, a' ki általveszi, nyereséggel adja tovább, — vagy megtartja: ha czélszerűn használja.

A' határszéli vámok ipar' emelés tekintetében nem kevésbé vonják figyelmünket magukra.

A' jó gazda otthon készíteti természetű mind, azt a' mit lehet; ha olcsóbbnak látszik is az idegen áru, mégis többbe kerül. Azon nemzet is, melly minden szükségeit otthon fedezheti, szerencsésebb annál, melly másra támaszkodni kénytelen; — 's ha kérdezzük hazánk alkalmas-e illy nemzeti életre; igennel lehet felelni: élelemhez szükségesebben bővelkedünk; a' mesterségek' üzéséhez szükséges anyagban szüntén: testi 's lelki erő nálunk, mint másutt, megvan, — 's úgy élünk, mintha mindezek' hijával volnánk. — Ha meggondoljuk, hogy azon gyapju, mellynek fontja nálunk egy pengő forinttal adatik el, egy fél év' leforgása alatt posztó-formában visszakerülvén, érette hat — nyolcz p. ftot. fizetünk, lehetlen, hogy aggodalom ne fogja el belsönket: sokkal többet adunk ki, mintsem beveszünk; 's ez egyesekeket 's az egész nemzetet egyiránt fenyegeti fő veszedelemmel. — A' szükség tanította az embert mindenre. — Ha 15 millio polgártársunk honn készült müveket fogyaszt, honn kering 's gyümölcsözik azon pénz, mellyet most a' külföldi gúnyólva édel: emelkednek majd gyáraink, kifejlődik a' nemzeti ipar, kereskedés; igyekeztünk 's fáradozásunk' gyümölcse honn marad, — 's lassan majd visszafizetendhetjük a' szomszéd-tól vett kölcsönt. Ha más nemzetek nélkülözhetik

olesó bor- 's dohányunkat 's a' t. miért ne nélkülözhetnők mi ideig óráig szemfényvesztő áruikat? Azon legyünk, hogy polgártársink hazánkban készült árukkal elégedjenek meg, 's mással ne is élhessenek: ha eleintén idegeneknél alább valók lesznek is, az soká nem tarthat, — 's hazánkért már nagyobb áldozatot is el tudunk viselni.

A' tudományos osztály műveltsége' használásában gátoltatik; kiváltságok, vallás, nyelv 's a' t. által. Angol-, Francia-, Németországban a' litteratura rendes életmód, — csak középszerű író is jövedelméből megél; kitünőbb talentum pedig mint Scribe 's a' t. kincseket gyűjthet; mert 30—40 millionak ir, 's hasznos könyvének mindenkor számos vevője akad. Nálunk mindössze is csekély az olvasó közönség, 's az is magyar, tót, német 's a' t. közt oszlik el; 's ritka író nyeri vissza nyomtatási költségeit könyve' eladásából. Innen eredő kár azon kívül, hogy egy rendes élet-nemmel — pedig emberhez talán legillőbbel — más nemzeteknél szegényebbek vagyunk: egy részről az, hogy sok, ki képes volna üdves könyvet írni, nem ir; — 's tehetségeinek gyümölcse az egész haza' érdekében elvész, más részről pedig, idegenek által idegen nyelven irt könyvek reánk, nemzetiségünk' kifejtésére azon hatással nem bírhatnak mint a' honbeliek. Nem kíván-

hatjuk, hogy idegenek hazai körülményeinket jobban ismerhessék, mint mi, azokrul üdvösebben irhassanak, mint hazánk' fíjai; — hogy p. o. egy Smith irjon, vagy tudjon irni magyarul, sőt jelenleg nemcsak magyarul, hanem tótul, németül, 's ki számlálhatná elő mind, miként Magyar szivhez csak magyar szólhat legüdvösebben. Hazánkban egy nyelvnek felvirágoztatása felettébb szükséges. Miért ne vinnök hát a' dolgot oda, hogy minden polgártársaink tudják, a' nemzeti magyar nyelvet; midön ez által más nyelvbéliek nem csak semmi kárt, hátra maradást nem vallhatnak, hanem inkább mind saját, mind az egész haza előmenetelét, boldogságát segitendik elő. A' nyelv csak eszköz, a' czél, a' haza' boldogsága: mire hát a' nyelvharcz hazafiak közt! Hol nem virágzik a' nemzeti litteratura, ott a' nemzet ki nem fejlődhetik. --

A' személyi jogok' részletesebb fejtegetésével most felhagyunk: főczél itt, győződnék meg miként vannak hazánkban biztosítva; 's ugyanez okbul hozom elő egyszerű eszméimet a' vagyoni társas jogokrul.

A' vagyoni jogok:

1-ször. Hogy vagyont kiki tehetségéhez képest szerezhessen.

Az ingó javak' szerzése, kevés kivétellel, nálunk kinek kinek szabad; sokkal bonyolódottabb a' fekvő birtoknak szerzése.

A' nemesi jószágok közül:

Az egyházi jószágokat megvenni nem lehet; A' majorátusok szinte ilyen természetűek; A' többi nemesi jószágokat, jelesen, a' férfi-ágot illetőket érvényesen legfeljebb egyik testvér a' másiktól szerezheti meg; mind a' két nemet illetőket szinte csak kevés esetekben, és csak ugyanazon nemzetségbeliek vehetik meg; ellenben mind a' két rendbelinek használása bár ki által, rövidebb hosszabb időre 's talán örökre is (saját!) megszerezhető, — ha tudnillik annyit fizet érettők, hogy visszaváltásuk haszonnal nem eshetik meg. — Az egész ország' fekvő földje netalán 10,000 egyént illet sajátilag; midőn jövedelmére 15 millio polgártársnál több tart számot; 's minthogy ezen jövedelmet megsze-

rezni kinek kinek még a' külföldinek is szabad; 's az ember bár mi vagyonnak, míg él, jövedelménél egyéb hasznát nem szedheti, ezt átlátván igen sokan, külföldiek is, magokat ezen haszonvétel' birtokába, hol zálogosítás, hol kölcsön' útján helyhezgették annyira, miszerint sok nemes' örökös földjének csupán sajátjával bír, de nem hasznaival, 's nincs módja, hogy ebbeli használatát visszaszerezhesse! Az illy logicát kineveti az élet. — Ki a' kamatot szedi, az szedi a' fekvő jószág' tiszta hasznát — a' másik ezen haszonnak csak szerzője?! —

Vangyonbeli jog:

2-szor. Hogy kiki vagyonával saját hasznára élhessen; kinek jószága van, 's a' szükség úgy hozza magával, azt eladhassa; 's kinek pénze van, kívánsága szerint rajta házat, jószágot 's a' t. szerezhessen: szabad alku' útján.

Az ingó vagyonok közt főbb figyelmet a' pénz érdemel. Mi természetben a' levegő, az a' társas életben a' pénz, mindennapi viszonyinkban a' nélkül nem boldogulhatunk: de épen azért, mivel olly hathatós eszköz, azt biztosítani kell, az valódi sajátunk legyen, avval szabadon rendelkezessünk, mint más vagyonunkkal. — Hol ez

igy van, azt tapasztaljuk, hogy a' többi társas viszonyok természetes állásukba önkényt visszavezettetnek. A' szorgalom, takarékoság ott karöltve járnak. — Kárunkkal e' részben sokat tanultunk. — A' legférfiasabb jellem e kőszirten tört meg — a' haza' alig pótolható kárával.

A' fekvő jószág, ezen legállandóbb 's azért legbecsesbb vagyon, czélszerű szerkezete, minden ország' állandóságának, boldogságának, fő alapja; azon törvények tehát, mellyek fekvő jószág 's annak használásáról rendelkeznek, főbb figyelmünket méltán ébresztik.

Hazánkban a' fekvő jószágok, birtokosaik által nyert különböző kiváltságokhoz képest, mint feljebb is érintve van, különböző természetűek, 's hazánk' boldogsága' elősegítésére 's hatráltatására különböző hatással vannak.

Az egyházi javakat eladni, elzálogosítani, adóságokkal terheln', felosztani nem szabad; azok az egyháznak 's általa az országnak sajátja: 's itt nem lehet nem észrevenni, miként ebbeli szerkezetek a' többi nemesi jószágok szerkezeténél állandóbb: — az egyházi javak rendeltetésöknek mai napon ugy felelnek meg, mint ennek előtte több századok előtt.

Egyébiránt birtokosaik hasznukat ideiglen, gyakran csak egy pár éven szedhetvén, 's benmaradások bizonytalan lévén: czélszerű mivélészekre kellő előkészületek, mellyeknek hasznát csak később lehetne venni, nem tétethetnek; azokon gyárok' felállításárúl 's a' t. szó sem lehet; annyi jövedelmet, mint méltán várni lehetne, nem nyújtanak: ez az egyházi javak' szerkezetének járnyékoldala. — Haszonvételeiknek mostaninál üdvösebb irányt, mezőt kitűzni kell-e, tanácsos-e, más helyütt.

Az egyházi javak' szerkezetéhez legközelebb áll, az úgy nevezett majorátusi, seniorátusi javak' szerkezete. Ezeket sem szabad eladni, elzálogosítani, adóságokkal terhelni, felosztani — 's ekkép állandóbbak is egyéb nemesi jószágoknál; használásuk pedig birtokosuk' egész életére terjedvén, 's nagyobbára egyik gyermekénél maradván: annak czélszerű megvételére több alkalom, ösztön. Mindazonáltal ezek is gyárok felállításának 's a' t. miután az illy szerzeményről birtokosuk rendelkezhetvén, — az a' fekvő jószágtúl el nem különztethetik: — szerkezetek nem kedvező, 's illy szerkezet mellett szaporításuk nem ajánlható. —

A' többi nemesi jószágok vagy a' két nemet, vagy csak a' férfiágot illetik. Ezen jószágok az illető nemzetségek sajátja, azokat, — kivéven némelly csekély eseteket — sajátságai joggal elidegeníteni törvényeink tiltják; — a' birtokosuk csak haszonvevő, de olly nemű, ki a' jövődöbelit is elköltheti!

Egyébiránt a' férfiágot illető jószágok egynehány nemzedék alatt több részekre osztatván fel, az illy részek' birtokosai hitvесеikkel ismét mindkét nemet illető jószágok' birtokába lépnek, 's gyermekeikre az illy vegyült jogú jószágok szálnak; — ez nemzedékről nemzedékre így menven, utóbb egy egy birtokos' kezére több illy vegyes jogú részjószág — gyakran az országban szélylyelszörva, kerül.

Ha illy részjószágot egy helyütt el lehetne adni, 's helyére mást, a' többi részjószágok' szomszédságában venni: az eladón, vevőn egyformán volna segítve. De ez ritkán sikerülhető. Hazánkban fekvő jószágot venni igen bajos. Ki tudhatja, tulajdonképen kit illet, midőn birtokában tapasztalás szerint, mindenkor még a' királyi adományos levél sem biztosíthat. Azért egy részről örökös jogú józágtúl elválni, más részről megint bizonytalan jogú jószágot venni, kiki óvakodik: 's így történik, hogy az érintett szélylyel szórt részjószágokat birtokosaik inkább tiszték által kezeltetvén, jövedelmeik az utóbbiak'

kitartásukra mennek, 's tulajdonosaik nagy birtokosok, de szegények. — Ha pedig azokat — körülményektől kényszerítve — elidegenítik — az illy elidegevitéseknél visszaszerezhetési jog fennmaradván — ez által végnélküli perlekedésnek, a' vevők' károsításának, de egyszersmind tulajdonosuk' kijátszásának is út nyittatik: — erre szomorú példákat kiki nemzetsége' történeteiből merithet.

Ez avicitásunk' egyik árnyékoldala.

Mi a' nemesi jószágok' használatát illeti, azt ideiglen 's talán örökösen is el lehet adni! — 's ezen utóbbi esetben a' saját jog egészen ki van játszva. Örökösen pedig úgy lehet eladni, ha olly pénzsummával terheltetnek, hogy visszaváltásuk haszonnal nem történhetik. Igen természetes, hogy nem egy könnyen találkozik, a' ki ez vagy amaz vagyonért többet adna, mintsem az ér; 's nálunk sem fizetnek többet, hanem, mint közönségesen tudva van, annyit kénytelen az eladó beírni, mennyit a' vevő kíván.

A' mostani birtokos kezénél mindenféle jogú jószág lehet. Az erős jogú nemzetségi javak' használatát, ha arrúl meg lehet győződni, legjobban áron el lehet adni, zálogosítani; mert a' rá fektetett pénzt, ha valaki a' jószágot perrel visszanyerné is — ha mindjárt maga a' királyi

fiscus is — visszafizetni tartozik. De az illy erős jogú jószág, kevés, miután a' birtokost tapasztalás szerint mindenkor a' királyi adományos levél sem biztosítja — legalább a' vevő mindenkor gyanakodik benne, 's lehető károsítása' kikerülése miatt — magárúl gondoskodik. — Ezt alkalmazva a' többi erőtlen jogú jószágokra, még szomorúbb következtetéseket von maga után. A' vevő nem tudhatván, milly jogú jószágot vesz, mindenkor legrosszabb esetet tesz fel; azt pedig, hogy a' perlekedést ki nem kerüli, ugy is tudja. Ha okos, pedig most már nagyobbára az, — az illy lehető kárának árát eladóján előlegesen megveszi — annyit fizet, a' mennyin megegyeznek; 's zálogos vagy örökvallási szerződésbe, — melly utóbbi sok esetben zálogos szerződésnél is alábbvaló biztosság — annyit ír, a' mennyit akar. Igy játsza ki az atya fiját, testvér testvérjét, rokon rokonát. Ez ismételtetik az életben úntalanul; a' nemesi jószágnak jelen boldog birtokosa, az előtte voltak sorsát magára vagy örökösire bizton várhatja!

Ezekbül kitűnik, hogy nemesi jószágnak azon szerkezete, miszerint azt sajátkép eladni nem szabad, azonban használatát kiki különbség nélkül meg szerezheti, rövidebb, hosszabb időre: 's ez utóbbi is csak azon esetben biztos, ha az illy jószágot birtokosa nemzetségi erős joggal bírta: — az egyes

polgárookra úgy, mint az egész bazára káros. A' kijátszásnak mezeje itt határtalan, — azért van napi renden; — a' fekvő jószág' vételénél többet beírni, mintsem valósággal felvétetik, senki sem pirúl többé! 's a' t.

Alig kárhózzóbb valami az emheri életben, mint bizonytalan állapot: — ez megakasztja az ember' akaratját, elhatározását, cselekvését. Szüntessük meg a' nemesi birtoknak illy bizonytalan állapotját: vagy eladni lehessen azt, vagy azt tenni szabad éppen ne legyen, semmi szin, semmi ürügy alatt, mint p. o. az egyházi javakat; zálogosítás szűnjék meg.

Azonban azt senki sem fogja kívánni, hogy az idegen, a' honfival az ország' fő javát, a' fekvő jószágot, egyenlő joggal igényelhesse. Kinek kinek a' magáét. Ki a' hon terheit eszten-dők óta viseli, 's elődjei századok alatt visel-ték: annak az idegenek előtt, kik ezen terhek-ben soha semmi részt nem vettek — elsőséget kell engedni. Ha a' fiu apja' pénzeiben örökösödhetik, miért nem másban, becsesbben —; csak hogy ebbeli joga a' haza' előmenetelét lehetlenné ne tegye. A' magyar hon' földjét csak magyar, ha úgy tetszik, csak nemes birhassa; de ezek ebbeli tulajdonokat egymásnak örökösen el is adhassák.

Gróf Széchenyi István által ajánlott minimumát e' részben is szükséges méltó figyelembe

venni; ne lehessen nemesi birtok kisebb, mint a' mellyen czélszerű mivélése mellett egy család becsületesen el élhessen.

Az előhozottakból meglehetősen győződni, miként biztosítvák hazánkban a' személyi 's vagyoni jogok, 's hogy az ember csak ott szabad, a' hol ezek igazán biztosítva vannak: — miként lehet ezt elérni, milly teherrel jár, megkésértjük.

Az ember bir testi 's lelki tehetségekkel. Valamint test 's lélek nem külön, hanem együtt léteznek, ugy a' testi tehetségek használásában nem csak test, hanem lélek is működik, 's viszont; csak hogy a' testi tehetségek használásában a' test, p. o. kezek, a' fő eszköz, a' lelkiekben a' lélek, p. o. gondolkozásnál az értelem.

A' testi tehetségek' használásának határit szabja :

I-ször. A' természet; hely és idő, 's hogy az ember naponta csak egy, 's nem tiz embernyi munkát képes véghezvinni. A' társaságban, ha a' közterhek arányosan viseltetnek, személy-'s vagyonbeli jogok biztosittatvák, kiki élete fentartásáról gondoskodhatik — a' természet öröktörvénye szerint. De az ember lelki tehetségek segítségével erőművet talál fel, melly naponta 100 embernyi munkát visz véghez, 's netalán 100 embernek kenyérkeresés-utját vágja el. — Ez a' korlátlan iparüzés árnyékoldala. Az illy erő-

művek felállítását helybeli körülményekhez képest szükséges szabályozni, — mi a' közterhekbeni arányos részesítés által érhető el. Társas életben a' közterhek, 's személy- és vagyonbeli jogok biztosítása, szoros viszonyban állanak; hol ezen viszonyok arányban nincsenek, vést hozó kinövések támadnak, mellyeket idővel vagy kiirt a' nemzet, vagy elvégre áldozatjukká lesz. Ki a' közterhekben vagyonához arányos résznél többet kénytelen viselni, jogai a' társaságban kellőleg biztosítva nincsenek.

Ha az erőművek készítményei szomszéd országban vásárra bocsájtatnak, lakosainak kenyér szerzési utaik elzáratnak, — idegen munkabért 's vele járó adót ők fizetnek. A' határszéli vámok szabályozásának alapja ebbeli viszonyokban fekszik.

II-szor. A' testi tehetségek használásának korláti a' társasági viszonyokban alapítatvák. Hazánkban bár melly életnemhez szabad készülni, de a' kitanultnak p. o. mesterembernek, mestersége üzését a' czéhek megtagadhatják. Addig, mig valaki életneméhez képest szükséges ügyességgel nem bír, nehogy társait károsítsa, mestersége szabad üzése tőle méltán tagadtatik meg, — addig másnak felügyelése alatt dolgozzon, szorgalma, ügyességéhez arányos bérért; de ha szükséges ügyességgel bír, használásában gátolni nem kellenék. — Felebarátja nem igazolható elnyomásával senkise vágyják boldogúlni.

Ha az ember testi tehetségeivel visszaél, megsértheti társa személyét verés, ölés által; károsíthatja vagyonban rontás, lopás által. Ezen visszaélések magakadályoztathatnak czélszerű nevelés, 's személy- 's vagyonbeli jogok biztosítása által.

Az elkövetett visszaélések a' vétkezők fenytését, javítását teszik szükségessé.

A' fenytésnek bizonyosnak, szigorúnak 's fájdalmasnak kell lenni, — célja, a' bűnösnek 's másoknak a' vétkezéstől elrettentése.

Javítás az elmulasztott czélszerű nevelés pótolása, — sikere, mi a' tehetségek elkésett mivelésének. A' czélszerű nevelésről gondoskodásnak elmulasztása, a társaság nagyobb kárával jár, mitsem ezen elmulasztás által kimélt költségekben nyert.

A' büntetés meghatározásának alapúl szolgál a' vétség oka. A' ki p. o. szegénységből lop, 's netalán életneméhez szükséges ügyességgel nem bír, vétség súlyához szabandó fenytés mellett, dolgozó házban javítandó; a' ki indulatosságból vétkezett, büntetése 's javítása tekintetében az orvosi kar, 's a' fogházak felügyelői, üdves tanácsadók lehetnek.

A' lelki tehetségek, mennyiben működéseik csak belsőleg mennek véghez, 's nem nyilvánít-

tatnak, p. o. gondolkozás, vallásos meggyőződés, az emberi hatalmon túl esnek. Mindazonáltal ebbeli tehetségek kifejtését, miveltségök terjesztését, egyes embereknél úgy, mint nemzeteknél akadályozni lehet, ha azt elősegítő utak millyen a' czélszerű nevelés, az eszmék sajtó általi terjesztése, elzáratnak. Azonban ezen utak, teljesen el nem zárhatók, — az ember kora haladtával lelki tehetségei önként fejlődnek; a' miveltek miveletlenekkel kereskedés, ipar útján érintkezésbe jöven tapasztalásuk, tudományuk gyarapodik — míg el végre a' könyvek olvasása által felébresztett jobblét és felsőbbség utáni természetes ösztön, a' miveltség szükségét idézik elő. —

Egyenlő körülményekben miveletlen ember a' miveltnek szolgája; 's így állnak a' nemzetek is egymáshoz. Miveletlen nemzet miveletlennek szomszédságában soká fenttarthatja magát p. o. a' Chinaiak; ellenben a' miveletlen a' mivelt nemzetnek szomszédságában, ha a' természetes miveltségi utak előtte elzárják, szomszédi viszonyokhoz képest aránytalanul fejlődik, — miveltsége haladásával a' kor kívánati ébrednek, mellyek a' mint czélszerűen teljesíttetnek, vagy sem, a' szerint alakul jövendője. Ha a' nemzet mivelt része a' miveletlennel kellő arányban nincs, annak üdvös célját emez fel fogni nem képes, 's bekövetkezvén a' belső

forrongások, ha vész napjai érik, lelép a' világ színpadjáról, 's más lép nyomdokába; midőn ott, hol a' lelki tehetségek miveltsége arányosan terjed: a' nemzet napról napra erősbedik, 's ha reá nehezülnek az idők, a' küzdésből még dicsőségesebben emeli fejét. 'S ez természetes, a' mivelt fő átlátja a' dolgok, történetek okát, 's hol hiányra akad, azt gondosan javítani igyekszik; midőn a' miveletlen minden javítástól, mivel okát 's következéseit selfogni nem képes, mint a' sötétségben kóborló, még az árnyékától is isszonyodik.

A' kifejtett lelki tehetségek' nyilvánítási eszközei: a' szó és írás.

1. A' szólás vagy mindennapi foglalatosságokban, az élet nemek 's társalkodás szükségéhez képest; vagy köz helyeken, a' közönséghez irányozva, használtatik. Házi körökben a' szólás, igazság 's illedelemnél egyéb korlátot nem esmer; a' közönséghez azonban ki emelhesse szavát, 's mi korlátok közt, azt különböző társágokban részint a' törvény, részint a' testület célja határozza.

A' törvényhozó testület minden tagja bir szólás-szabadsággal. Ezen szabadság, határát szabja a' törvényhozás célja; mi az ország bol-

dogságának eszközlésére szolgál, az a' vitatásnak tárgya. A' törvényhozás lelki tehetségek működését, tehát azok lehető miveltségét is feltételezi. Innen következik :

a) hogy a' törvényhozásnak alapja az értelmesség, a' lelki tehetségek miveltége, 's nem a' vagyon. Törvényhozóknak a' nemzet legjelesb, legmiveltebb 's tapasztaltabb férfiak választandók. A' nemzet szükségait, a' kor kívánatit, ezek a' fenálló körülmények közt legcélszerűbben miként érhetők el, miként szabályozhatók; — a' nemzet alap-törvényeit, ezek a' természet örök törvényein, miként alapíttatvák; ugy szinte a' köz törvény hiányit, 's ezeket az alap-törvényekhez képest miként lehet orvosolni; más nemzeteknél hasonló körülményekben, hogy lön segítve; ott a' társas viszonyok miként rendezvék, 's mi sikerrel, 's a' t. a' törvényhozónak alaposan kell tudnia. — Ezek nélkül szükölködő a' törvényhozói hivatalt lelki esmérelesen el nem vállalhatja. — Hasonlóan

b) a' törvényhozóválasztói jogot is csak az követelheti, a' ki képes megítélni, ki alkalmas ezen hivatalra. Ki ezt felfogni nem képes, annak választási jogot engedni annyi, mint vakra bizni a' vezetést. Mindennapi eseményekben ahhoz, mihez nem értünk, nem is nyulunk; legalább eszünkbe se jön, hogy abban az értővel egyenlő, vagy netalán nagyobb ügyességet követeljünk. —

A' választási jognak alapja szinte az értelmesség, és nem a' vagyon; azért azonban vagyonos polgárok e' jogtól el nem zártnak; mert épen nekik van módjok miveltség szerzésére.

Ezekből kitünik, milly alapon nyugszik a' születéssel járó törvényhozói, 's törvényhozó választási jog.

A' bíróválasztói jognak, az ügyek törvényszékeni nyilvános tárgyalásának alapja (Öffentlichkeit, Mündlichkeit) ismét az értelmesség, 's a' lelki tehetségek miveltsége. Hol a' bíróválasztásának helye van, válassza az, ki a' törvényhozót, — 's a' törvényszékek nyilvános tárgyalásain csak az illy választók lehessenek jelen.

A' valláshit, a' vallásos meggyőződés, az emberi lélek azon hatalma, melly a' honnan eredetét vevé, az istenhez visszavezeti. Midőn az embert a' sors érczeze e' világ örömeitől megfosztja, vérző keble panaszra kél, 's nincs, ki nyujtana, vagy nyujthatna vigasztaló szót: lelkét istenhez emeli, megthatja a' hit malasztja, vérző keblébe remény sugára hat, 's nyugodtabban néz a' kétes jövőndöbe. — Ki akarbatná megfosztani az ég ezen malasztjától? A' min-

deuhat ógondoskodott róla, az ember vallásos igaz meggyőződését, hitét, maga sem változtathatja, annál kevésbé van az más kényszerítésnek alája vetve; ha nevét netalán változtatná is, belső meggyőződése megmarad.

Azonban ha a' hit, a' vallásos meggyőződés nem isteni, nem alapos, a' lelki tehetségek mivelésével változik ugyan; de a' mint az igaz miveltség által az egész ember, ugy hite, vallásos meggyőződése is csak jobbra változhat. És így a' hit, a' vallásos meggyőződés, ha isteni 's alapos, természeténél fogva változást nem szenvedhet, ha nem az, a' lelki tehetségek mivelése által változtatható.

A' vallás célja: az istennek vallásos meggyőződés szerinti tiszteltetése, 's ebbeli vallásos meggyőződés szabad nyilvánítása, tanítása. Mennyiben belső lelki működés, az előbbiek szerint, semmi korlátozást nem szenved, az emberi hatalmon túl esik; és így a' hit, a' vallásos meggyőződés, csak a' mennyiben nyilvánítatik, 's illetőleg másokkal közöltetik, vonható a' társaság szabályai alá. Mint a' lelki tehetség működésének, ugy a' vallásnak is nyilvánítási eszköze a' szóolás. Mennyiben tehát a' társaságnak célja elérhetése tekintetéből, a' szóolást korlátozni szükséges, annyiban a' vallás nyilvánítása is ezen szabály alá esik.

Szóval visszaélvén az ember megsértheti:

aa) társa személyét, gyalázás által; —
 bb) megsértheti vagyoni jogait p. o. hamis tanuskodás által.

cc) okot szolgáltatathat az egész társaság felháborítására, erkölcstelenségre, vallástalanságra 's a' t., vezető szóbeli előadások által. Ezeket tehát a' társaságban egyáltaljában, annál kevésbé a' vallás palástja alatt, szent célja ellenére, meg nem lehet engedni.

A' társaság feladata: a' társak személy, 's vagyoni jogaik biztosítása. A' vallás szabadsága személyes jog; valamint tehát a' rész az egészhez, úgy áll a' vallás a' társasághoz.

Ezekből következik: hogy a' keresztény felekezetek vallásának alapja lévén: az isteni félelem, és felebarati szeretet, 's ezek nyilvánítása által a' társaság céljának elérhetése nem akadályoztatván, egyenlőséget egymás közt mind ezért, mind azért is, hogy követőik a' köz terheket arányosan viselni tartoznak, méltán igénylenek.

Ugy szinte, minthogy a' vallás szabadsága abban áll, hogy a' hivek az istent szabadon dicsőíthessék, vallásos meggyőződéseket nyilváníthassák, taníthassák; mi ezeken túl fekszik, az nem a' vallás, hanem az embereknek más társas jogaik körébe tartozik.

A' lelki tehetségek nyilvánítási eszközei:

2) Az irás 's vele járó könyvnyomtatás. Szónak, irásnak kutforrása ugyanaz, a' lélek; a' társaságban tehát azon szabályok alá esnek, mellyek feljebb érintettek.

A' könyvirás 's nyomtatás célja: az oktatás, mulattatás, gyönyörködtetés, 's illetőleg vagyonszerzés. Az oktatás tárgya a' testi 's lelki tehetségek mivélése, 's miként használhatók legcélszerűbben. Minthogy már a' test 's lelki tehetségek nem a' társaságtól, hanem az istentől veszik eredetöket: azon fejtegetéseknek, miként mivelhetők, használhatók legcélszerűbben a' társaság szabályai, mellyek, mint minden emberi miv, gyarlók 's hiányosak lehetnek, — határt nem szabhatnak, hanem azoknak az Isten, 's a' természet örök törvénye szerint, olly tágas mezőt kell hagyni, miszerint a' test és lelki tehetségek mivélése 's használása a' tökéletességhez mindinkább közelíthetessék; 's ha ennek következtében a' törvények hiányai feltűnnek, a' szerint a' kor kívánati figyelembe veendő 's teljesítendő.

Ezek szerint a' test 's lelki tehetségek célzerű mivéléséről, használásáról, a' mennyiben a' fenálló törvények azt akadályozzák, vagy lehetetlenné tennék, könyvek irását, nyomtatását akadályozni nem kellenék, ugy azonban, hogy a' fenálló törvények, ha hiányaik nem ta-

gadhatók is, mindaddig, míg magok útján nem javíttatnak, tiszteletben tartassanak. Az igazságot úgy, mint mivelte emberhez illik, kimondani, irás, könyvnyomtatás útján közleni, szükséges megengedni; de neveletlen mocskolódások, indulatos kifakadások, erkölcstelen előadások, test és lelki tehetségek által elkövethető visszaélésekre serkentések, méltán büntetés alá vonatandnak. —

A' könyvárultatás czélja az eladóra nézve: oktatás, gyönyörködtes, 's illetőleg vagyonszerzés; a' vevőre nézve: tanulás, gyönyörködtes. Ki mit tanúlt a' vett könyvből, annak hasznát is veheti, de a' vett könyveknek, akár egész kiterjedésekben, akár részenkinti vevő általi ki-nyomtatása, 's árultatása által, az író tulajdona támadtatik meg.

Az ember a' mindenható Istentől azért nyert testi és lelki tehetségeket, hogy azokat kimivelvén, czélszerűen használja — elhanyagolásuk egyesekre 's egész társaságra káros.

A² személy- és vagyoni jogokkal járó kötelességek 's terhek személy- 's vagyonbeliek. Azon jog p. o. hogy kiki magát test- 's lelkileg kiképezhesse, nevelési intézetek' felállítását, vagy is az oktatók 's iskolák' fentartását teszi szükségessé. Mindenik társ oktató nem lehet, a' társaság tehát a' kellő jártassággal felruházottakból szükséghez képest egyet, vagy többet választ, 's ezen személyes kötelesség teljesítését, ezen személyes teher viselését reájok ruházza, 's érettek más teher viselését, életök fentartására szükséges vagyon megszerzését vállalja fel; 's illy módon ezen 's a' többi személyes terhek viselése, a' társaságban életnemekké, azokat viselők a' társaság szolgálká, hivatalnokokká válnak, kik mint illyenek társaikat képviselik 's illő megbecsülést méltán igényelnek. Illy szempontból tekintendő a' katona, az Istenige hirdetője, a' bíró 's a' t. A' társaságban tehát a' személyi ter-

heket 's kötelességeket vagyonnal meg lehet sőt meg kell váltani; vagyis a' társaságban mind személyi, mind vagyoni terhek fedezéséül szolgáló alap, a' vagyon, — 's innen önként következik: hogy mindenik társ, akár van vagyona, akár nincs, a' közterhek viselésében részt venni tartozik; ugy szinte, hogy azon társak, kik vagyonnal is bírnak személyeiktől 's vagyonuktól külön külön adót fizetni kötelesek; végre innen folyik az is, hogy a' köz terheket a' társaságban olly igazsággal lehet felosztani, a' milly bizonyossággal a' társak száma 's vagyonok tudatik.

A' polgári erényt, az egyes meg nem hálható hazafiui szolgálatok' érdemét, 's hogy ugyan azon egy nemü szolgálatok' érdemekre nézve végetlenül különbözhetnek, nem tagadhatván: a' személyi terheket, a' feljebbi határozott egyenlőséget igénylő értelemben egyedül az adó fogalma egyszerűsítése végett érinteni, 's mintegy eredetökre visszavezetni kellett.

Minthogy tehát a' kö'csönös igazság megkívánja, hogy a' személy- és vagyoni jogokkal járó terheket a' társak arányosan viseljék, 's azok vagyonnal fedezhetők, ezekhez képest:

I-ször. Azokat a' társak egyenlően viselnék, ha a' közös társasági jószágok 's egyéb közös

javak' jövedelme fedezésökre fordíthatnák; mert a' közöshez mindenik társ arányos jogot tart. Minthogy azonban tapasztalásnál fogva bár melly vagyonnak csak tulajdonosa viseli igazán gondját, 's azt lehetőleg jövedelmessé tenni, 's fenntartani igyekszik; más részről ismét az illy jövedelem nem eléggé biztos, 's változó lévén, 's a' közterhek is untalanúl változván, 's évről évre növekedvén, szükséges fedezésökre az illy közös jövedelem elégséges nem lenne; innen következik, hogy az illy közös javakat időről időre szaporítani kellene— a' mi a' társaság hatalmán túl eshetnék. Azért az illy köz jövedelmekből közös terhek fedezése eddig se hol sem sikerült, 's azokat külön adóval kellett pótolni annyira, hogy el végre az arra szánt közös vagyon mintegy elenyészett. És így

II-szor A' közterheket a' társak sokkal czélszerűbben viselendik azon arányban, mellyben személy'svagyoni jogaikjátékonyságában részesülnek. E' végett minden országban szükséges tudni.

1ör. A' népesség' számát. Hol az p. o. 12 millióra rúg, egy harmadát a' kis korú adómentesnek fenhagyván, ha a' hátramaradó két harmada személyenként egy pengő ftot. fizet, már is 8 millio f. jön be: pedig egy pftot napszámos is fizethet 's fizet. E' részben figyelembe veendőek egyszersmind a' különböző jövedelmű élet-nemek. A' kereskedő vállalata természeténél

többet keres, kényelmesebben él, mint p. o. a' napszámos, és így ennél személyi adó fejében — vagyonát itt tekintetbe nem véve, — többet is fizethet, mert a' társaság jótékonyágaiban, nevelésben 's a' t. nagyobb mértékben részesült és részesül.

2or. Az adó arányos felosztása végett a' hazafiak vagyonárúl alapos tudomány kívántatik.

Hogy a' fekvő birtoknak egyes polgároknál lévő mennyiségét tudni lehessen, hiteles felmérése, osztályozása, 's egyik kézről másikra közbe jövő általruházásoknál hiteles kezelése mellözhetlenül megkívántatik. Egyébiránt személyes nagyobb kisebb igyekezet által kisebb nagyobb hasznot érhetvén el: ne hogy a' resztség mintegy jutalmaztassék 's az igyekezet büntetessék, az adó kivetésében a' fekvő föld egyenlő részei legbiztosabb kulcsúl szolgálnak.

Sokkal nehezebb az ingó vagyontúl az adó mikép leendő fizetésének meghatározása. Az ingó vagyonok közt a' pénz első helyen áll. Az vagy kamatra adatik, vagy valami iparvállalatban jövedelmeztetik. Az első esetben ismét vagy sok évi kamatra adatik, — 's ekkor czélszerűn rendeltetik, hogy csak azon pénztúl szedethessék kamat, mellytől adó fizettetik, 's az az illető

helyen be van jelentve. Az illy rendelet át-
hágóira tőkevesztés büntetése igazságosabban
szabatnék, mint az uzsorásokra. — Vagy pe-
dig a' pénz rövid szakonként kamatoztatik, 's
ekkor ebbeli ipar-ágnak tekintendő, 's a' szerint
szabályozandó.

Ha a' pénz kereskedésben, mesterségek
üzésében 's egyéb iparvállalatokban használtatik,
akkor figyelembe veendő, melly iparág mennyi sze-
mélylyel üzetik. Hol ugyan azon iparág egyenlő
személyzettel üzetik, ott nagyobbára egyenlő tőke
is jövedelmeztetik. Hogy e' tekintetben külön-
böző iparágak egyenlő személyzettel, vagy ugyan-
azon iparágak különböző helyeken különbözően
állanak, elég érinteni. E' tekintetben az egyes
eseteket helybeli körülményekhez képest megha-
tározni lelkes helybeli hatóságok, 's illetőleg
az ország gyűlése köréhez tartozik. És innen
kitűnik, az országgyűléseken, a' nemzeti érde-
kekhez képest az országnak czélszerű képvise-
lése, milly üdves 's milly nélkülözhető.

Midőn a' polgárok ingó 's ingatlan vagyona
's illetőleg jövedelme tudatik, ezen jövedelem-
nek, melly részét tartozzák adó fejében fizetni,
azt a' közterhek mennyisége határozza.

Ha az adót akár ingó, akár ingatlan tőkéből

kellenék fizetni, ekkép azt fogyasztván, végkép elenyésztetnék. Azért a' közterheket a' polgárok egyetértésével lehet legczélszerűbben felosztani. — Az orvos nem azt fogja rendelni, mi a' betegek nyavalyáját nagyobbithatná, ha róla meggyőződött.

Valamint a' személyi adónál az életnemek, úgy a' vagyoni adónál a' kisebb vagyon, nagy vagyonhoz mérve, méltó figyelembe veendő; mindön p. o. 1000 hóldnak birtokosa 10 ftot fizet, akkor 2000 hóldnak birtokosa 25 ftot, 's ehhez mérve uradalmak birtokosai arányosan fizessenek. Ekkép a' birtok maximumának is határt lehet szabni. Ugy szinte kisebb nagyobb tőkék, kisebb 's nagyobb szerű vállalatoknál adó tekintetében bizonyos, körülmények által igazolható lépcsőzet megtartandó, — azon egyszerű oknál fogva, hogy az illy nagyobb vagyonnak birtokosa a' társasági élet jótékonyágaiban arányos nagy mértékben részesül, 's részesülhet.

Az adó kivetésében továbbá fölöttébb szükséges ügyelni: hogy az egyik osztály, p. o. a' mezei gazdaság, nagyobb adóval egyéb iparágnál ne terheltezzék, 's viszont. Hogy ezt el lehessen

érni, az országnak e' tekintetbeni alapos esmérete, 's a' szerinti igazságos rendelkezés kívánatik. Angolország' gabonatorvénye e' részben például szolgál. Ott a' gabona bevitele korlátoztatván a' többi termesztési anyagnak bevitele megengedettett, 's így szolgáltatott ok a' mostani vészes állapotnak. Ha Angolországban a' többi termesztési anyagoknak bevitele azon arányba korlátoztatik, mint a' gabonáé, vagy inkább szabad bevitelök egyformán engedtetik meg, gabonatorvény iránti panaszok nem támadhatnak.

Mind ingatlan mind ingó vagyon a' hazafiak között untalannal forog, változik. Ha a' fekvő birtok szabályozva nincsen, a' közbejövő eladások által reá eső adó kivetése nehezítve van — mi az ingó vagyonnál, mellyet egyszersmind könnyen el lehet rejteni, tagadni 's a' t. még figyelemre méltóbb. E' miatt az adó arányostökéletes felosztása mindenkor 's mindenütt gyarló emberi munka marad; — azonban igyekezet által e' részben is tökéletességhez közeledhetni annyira, hogy az aránytalanság el végre alig észrevehető. És így ha a' két bizonytalan ut közül egyiket választani kell, válassza az ember a' biztosabbat.

Az előadottaknál fogva, a' közterheknek egyenes adó útján arányos felosztása sok nehézséggel járván, ezen arány helyrehozása végett mellékes adó használtatik: ilyen a' vám, a' fogyasztási adó 's a' t. Angolország roppant adóságaival nagyobbára hazafiainak tartozván, 's kamatját ugyanazok fizetvén, ekképen a' tőkepénzesek saját tőkéik kamatait egy részben magok fizetik. Hogy ezen mellékes adónemeket, mint a' mellyeknél igazságos felosztásukra biztos alap hiányzik, — czélszerűen használni igen bajos, elég érinteni.

A' készpénztől egyenes adót úgy szólván, se hol sem fizetnek, 's itt kereshetni az ipar diadalát. Hazánkban a' zsidók pénznél más vagyont alig birhatván, annak használásában fölöttébb ügyesek. Midőn vagyonuknak egy év leforgása alatt uzorás hasznát ismételve megveszik, a' telkes gazda csak egyszer arat: pedig zsidóbatujában gyakran több vagyon rejlik, mint a' meny nyivel egy telkes gazda bir, 's tudjuk a' közterhek viselésében falunkban, melly arányban részesülnek. Mind ez városainkra is alkalmazható. A' polgár háza bérét esztendőnként csak egyszer veszi meg, midőn a' zsidó 100000nyi tőkéjét egy éven többször gyümölcsözteti. Pesten több ház birtokosa 400—1000pfrkat fizet evenként adó

fejében: hasonlitsuk egybe illy értékű zsidó kereskedők, adó fejében mit fizetnek? — Itt nem lehet nem érinteni a' gazdag Rothschildeket, — ezek egész Europa jövedelmének nagy részét huzzák — 's egyes országok terheiben nem is részesülnek. Méltasuk ezt figyelmünkre. Hova vezet ez? ki a' jószágnak hasznát veszi — mig teheti — addig ura. — Ezen szempontból tekintendők mind azon külföldi biztosító intézetek, mellyek házankból a' hasznat, jövedelmet huzzák a' nélkül, hogy terheiben részesítettének. — A' közterhek jövedelemből fizettetnek. — Az ész, és pénz olly két erő, mellyeknek czélszerű használata mellett, a' világ kincseit, 's illetőleg felsőbbiséget 's hatalmat, bizton igényelhetni; ki tehát azokkal bir, attúl a' befolyást ott, hol arra szüksége van, megtagadni bajos. A' zsidók ellen fenálló megszorítások által mit nyert a' haza, annak czélszerű felvilágosításából sokat tanulhatni.

Ott, hol az adó arányosan nem fizettetik, az, a' ki többet fizet, másért igazságtalanul fizet, 's ha szegény, még szomorúbb, 's ha a' társaság nagyobb részét e' sors éri? — mi jövendőt, mi áldást várhatni az Istentől. Ha a' közterhet másért kell viselni, viselje az erősebb — az nem csak hogy nekie nem árt, hanem erejét inkább neveli

szilárdítja; midőn a' gyenge, ha erőntül feszítetik, elvész. Ugy is mit a' szegénytől egyik kézzel elvettünk, másikkal visszaadjuk, hol alamizsnaként, hol máskép.

Ezekből meg lehet győződni, hogy minden országban a' közterhek igazságos felosztását gazdagnak, szegénynek egyformán kell kívánnia, 's hogy az érdek egysége főképp ez által érhető el; úgy szinte, hogy azon nehézségek, mellyek a' közterhek kivetésénél magokat előadhatják, helybeli lelkes hatóságok által elháríthatók; mert ezek hatóságukbeliek vagyoni állapotjáról, czélszerű intézkedések mellett, alapos tudományt könnyen szerezhethetnek. — Végre, hogy a' hatóságok közti ellenőrködés, érdekeiknek országos gyűléseni hív képviseltetése által létesíthető.

A' közterhek minden országban ugyanazon neműek. Hazánkban a' Felsőleges uralkodó ház' fénye fentartása', a' vallás', nevelés', törvényszékek', védrendszer költségei különbözően fedeztetnek.

A' felsőleges uralkodó házfénye fentartására

az ugy nevezett koronai jószágok 's más koronai jövedelmek rendeltettek, 's ekkép ebbeli költségek az ország' közös javaiból arányosan fedeztetnek.

A' vallás szükségei részint az ugy nevezett egyházi javak jövedelmeiből, részint egyes faluk városok által, hol rendes adó, hol szabad adakozás útján fedeztetnek. Az egyházi jószágok jövedelmeit egyes tagok huzzák. Ezen javak gazdag jövedelmei mellett sok felszentelt férfit inséggel küszködik. — Hol az egyházbeli költségek szabad adakozás útján gyűjtetnek, az egyik fizet, a' másik nem, tetszése szerint, — némelly csekély kivétellel. Ezen terhek tehát hazánkban arányosan nem viseltetnek. Azon vagyon, melly ebbeli szükségek fedezésére rendelve van, arra elégséges lehetne.

A' nevelési költségek részint az ugy nevezett alapítványi jószágok jövedelméből, részint egyes helységek 's városok által, hol rendes adó, hol szabad adakozás 's alapítványokból fedeztetnek. — Ebbeli terheket is hazánkban nem annyira nevelni, mint arányosan szabályozni kellene. A' mennyiben e' részben a' vallás különb-

félesége akadályúl szolgál, azon a' vallásnak a' többi tudományok tanításátúl czélszerű elkülönözése, vagy is külön tanítása által lehetne segíteni. Kevesebb költséggel esnék egyik 's a' másik városban egy nevelő-intézetnek, 's a' szükséghez képest két három vallásbeli oktatónak, mintsem két három nevelő-intézetnek fentartása; csak hogy ezt kívánni nem lehet, míg a' vallások egyenlősége létre nem hozatik; mert az illy közös intézeteknél kivévén a' vallásbelieket, a' többi oktatót ügyességekhez képest valláskülönbség nélkül választani, s' a' tudományokat a' szerint kellenék taníttatni, hogy azokban minden vallásuak bizodalmutakat helyhezteshessék.

A' törvényhozás költségeit is egy részről az országos pénztár, más részről a' törvényhatóságok 's egyesek viselik, ismét kellő arány nélkül. Az ország gyűlése az egész haza érdekében tartatik, a' szerint tehát terhei is viselendők.

A' törvényszékek 's bírák közös pénztárakból fizettetnek, de fizetések olly csekély, hogy azt annak venni alig lehet, 's mint mondani szoktuk: „a' hazát becsületért szolgálják.“ Ez egykor üdvös lehetett, ma már csak kárát érezzük.

A' biró személyesített törvény, 's így olly szentnek is kellenék lennie; azon kell hát lennünk, hogy az lehessen is: bővelkedjék szükséges vagyonban inkább, mint a' vallás szolgája.

A' belső 's külső véd-rendszer szükségéi fedezésére adó fizettetik, mellyről nem régi törvényünk azt tartja: „onus non inhaeret fundo sed personae,“ — hogy személyes adó! — Szembe szökő, hogy ott, a' hol valaki fekvő birtok jövedelméből él, abból a' közterheket fedezi, azon kifejezés: „onus non inhaeret fundo“ ect. a' logikai szabályokat ki nem állja. Lehet ugyan mondani, hogy a' földes urak jogaik, az urbér behozatalakor épségben hagyattak, 's csak a' jobbágyok kötelességeik 's jogaik szabályoztatnak; de ha visszamegyünk az urbér előtti időkre, azt találjuk, hogy akkor nem volt kiszabva, a' földes ur jobbágyának mennyi földet adjon, 's ez hány napig tartozzék urának dolgozni. Ezek a' földes ur tetszésétől függtek. Az urbér által földes uri jog megszorításával az urbéri telek adó viselésre alkalmatossá tétetett, 's a' földes ur azt nyerte, hogy személyes katonáskodása megszűnt, vagy csak igen gyéren, 's nem annyi mértékben, mint annak előtte, jutott reá a' sor. Az urbéri telkek tehát egy részben pótolják a' ma-

gyar nemes személyes katonáskodási kötelességet, vagy is a' védrendszer költségek fedezéseire szolgálnak. 'S minthogy hazánkban tulajdoni joggal fekvő birtokot csak nemes birhat, 's az érintett terhek csakugyan fekvő birtok jövedelméből fedeztetnek, — a' mennyiben tulajdoni jog a' fekvő jószág jövedelmére is kiterjed, ettől pedig az urbér által egy részben a' nemes elesett, annyiba az adót a' nemes maga viseli: mindegy az urbéri telek jövedelme egy részét a' földes ur maga, vagy jobbágya fizesse a' közszükségre; — mert a' legújabb törvény szerint is, ha az urberi telket mivelteti, a' reá eső adót fizetni tartozik. Jelenleg tehát nem lelet annyira szó arról, fizessen-e a' magyar nemes adót vagy sem; — mert más is fizeti, hanem csak arról: a' magyar nemesek adót ugy fizessenek-e, mint ekkoráig, vagy vagyonukhoz arányozva? — Az urbér behozatalakor t. i. azon felállított elvnel fogva: „onus non inhaeret fundo“ — csak azon helyek, a' mellyek népesítve voltak t. i. a' helységek vonattattak adó alá: és így azon nemesek, a' kiknek népesített helyük nem volt, vagy legalább nem annyi, mint pusztáik, ezen adóban vagy semmi, vagy csak annyi részt vettek, a' mennyiben népesített helyek birtokába valának. Az illy logicát kineveti az élet.

Igy van az urbéri telkekkel egy más közt is. Azok' terjedtségét, minéműségét, főkép a' lege-

előt is hozájok értve, sok helyütt alig lehet meghatározni, annál kevésbé lehet azokat ugyanazon megyében vagy egész hazában egyenlőknek tartani: pedig az adót a' szerint kellenék kivetni, a' mint egyenlő értékűek, vagy sem? —

A' legelőről szóló törvény azt rendeli, hogy egy egy telek után legalább is 4 's legfeljebb 22 hold legelőül kihasittassék, 's határon túl lehető haszonvételekben a' jobbágyok akkor részesíttessenek, ha gyakorlatban vannak.

A' kölcsönös igazság azt hozza magával, hogy valamint egy telekért a' jobbágy 52 napot 's a' t. szolgálni köteles, ugy azon telkek az egész hazában egyenlők is legyenek. Midőn a' törvény ott, a' hol erdő nincsen 's a' jobbágyok fajzást nem kapnak, őket földes urok részére teljesítendő favágás 's hordástúl felmenti, méltán lehet várni, hogy az illy kivételek kölcsönös igazsággal terjesztessenek ki. Kinek kinek a' magáét. Midőn a' jobbágy osztályzat szerint földjét, rétjét 's annyi legelőt, mennyi telke után jár, kikapott; miért kapjon akár több legelőt, akár határkivüli haszonvételekből valamint a' nélkül, hogy azért földes urát kármentesítse — sem saját jog, sem ősiség eszméje, sem kölcsönös igazság által nem igazolható. Az illy részes kedvezések által általános bajon segíteni nem lehet.

Ezek szerint az által, hogy az urbér behozatalakor urbéri telkek közterhek viselésére

rendeltettek, az ohajtott czél elérve nincs. Bár milly áldozatot tegyen az ember azért, hogy jövendőre, halála után azt tenni szükség ne legyen, sikert nem nyújt: az csak akkor vezethetne kivánt czélhoz, ha a' sirontúli jövendő hatalmában volna. Csak az élőknek vannak jogai, lehetnek kötelességei. Kiki magáért. Az igazságtalanságot, ha napfényre kerül mindenki annak tartani 's kárhóztatni kéntyelen, — 's ekkor csak igazságnak hódolásával lehet a' sikert elérni. A' törvényhozás hivatása a' nemzetek sorsát állandó alapra állítani, — 's a' mennyiben azt a' körülmények nehezítik, legalább ahhoz közelíteni.

Hazánkban az elsorolt közterhek évenkénti mennyisége — a' mennyiben az adó 's adózás utján fedeztetnek, az országos gyűlésen, vármegyékben, városokban, falukban, határoztatik meg 's a' lakosok közti felosztásuk a' helybeli hatóságok által eszközöltetik; ekképen ezen közterhek igazságos szabályozása mi magunktól függ. —

Az ember javait saját 's az egész hazája érdekében jól vagy roszul használhatja.

A' mezei gazdaságnak az élet fenntartására, műipar 's kereskedés üzésére anyagot kell szolgáltatnia, és a' közterhek lényeges részét fedeznie. Hogy e' czéloknak megfelelhessen, tudományos jártasságon kívül, megkívántatik, hogy a' birtokos jószágának valóságos tulajdonosa legyen, 's ha nem, akkor legalább kellő használásában semmi ürügy alatt ne akadályoztathassék. Másutt érintetem, hogy a' közös legeltetés a' földmivelőt jószága illő használatában gátolja; nálunk az csak a' kisebb birtokosnak lehet hasznos a' nagyobb birtokos' kárával, de nem az, ha az utóbbi is él jogával. Panaszkodunk, hogy a' jobbágy rest, pedig a' közlegeltetés által szorgalmában egyenesen gátoltatik, 's ekkép restsége elősegítetik. Addig is mig a' tagosítás általánosan behozattathatik, a' közös legeltetés

legalabb is a' szántóföldeken 's réteken sikerrel lehetne megszüntetni; fennmaradna kinek kinek saját részén legeltetési joga — de jobb hasznát is vehetné.

Továbbá a' mezei gazdaság czélszerű kezelésére szükséges a' birtoknak kellő mennyisége, — annyi, hogy jövedelméből egy család megélhessen. Az urbéri telek kiterjedése a' földminemőségéhez képest különbféleképen változik. Azok, kik a' czélszerű gazdaság hasznait ösmerik, tudják, hogy p. o. a' Nyitra vármegyei 27 legjobb földbeli holdon, ha azt a' gazda maga miveli, 's így napszámosra nem szorúl, becsületesen élhet, — annál inkább Bács megyei 83 holdon. Ha tehát az urbéri telkek fel nem osztatnak, megfelelnek a' gazdasági céloknak. Egyébiránt a' czélszerű gazdaság vitelét urbéri telkeken közös legeltetésen kívül, azon terhek is akadályozzák, mellyeket birtokosának viselnie kell. Az urbéri birtok sajátilag a' földesurat illeti, használatáért a' jobbágy fizet, szolgál. Tudva van, hány hold szántó földet, 's hány kaszásrétet bir, — azok minemőségéhez képest minden fizetéseit 's szolgálatait helyett a' készpénzbeli haszonbérfizetést lehetne behozni, — valamint az adót, ugy a' robotot 's dézmát is készpénzzel megválthatná. A' jobbágy a' robotot ugy is kellenül teljesíti, 's czélszerű munkát kényszerítés által elérni bajos; a' dézma kiszolgáltatásban,

főképen mióta a' jobbágnak az ugar használása ingyen engedtetett át, a' földesur szinte gyakran kijátszatik. Mérsékelt pénzbeli haszonbér tehát földesurra 's jobbágyra egyiránt hasznos lenne. Ekkor majd találkoznának a' miveltebbek közt is, kik a' mezei gazdaságot, a' csendes életet kedvelvén, az urbéri telkek mivélését elválnák, — czélszerűbb használásukat kitanulnák, — 's a' köznép körülöttök mivélődvén, a' mezei gazdaság azon fokra emeltetnék, mellyen méltán állania kellene.

Ha a' föld ennek vagy amannak nem örökös tulajdona is, használtathassék idegen befolyás és akadályozás nélkül, legyenek terhei jövődelmével illő arányban, 's a' mezei gazdaság czéljának megfelelőend.

A' készpénz képviseli az ingó 's ingatlan vagyont, sőt az emberi tehetségeket is, a' mennyiben működésük általa megszerezhető. Innen tűnik ki hol üdvös, hol káros hatása a' társas életre, de a' milly határtalan a' pénznek hasznvétele, olly nehéz a' szabályczása.

A' pénz érczbeli, vagy papiros. A' papirospénz az értéknek egyszerű jele. Egyes polgárok által kibocsájtatni szokott váltók, utalványok 's a' t. méltán papirospénznek tekintendők; mert hasz-

nálásukban készpénzzel majd egyenlők. A' mennyiben a' papirospénz az ország részéről bocsájtatik ki, értékén nem kételkedhetni. Az egyes polgárok váltói 's a' t. ha a' ki bocsájtónak 's a' t. ingatlan birtoka van, hazánkban betáblázás által biztosíthatnak; ha nincs, értékük alapja egyedül a' személyes hitel, — az ingó vagyont rövid idő, gyakran kevés órák alatt el lehet idegeníteni, 's a' hitelező ki van játszva.

A' tulajdon eszméjénél fogva, vagyonával kiki szabadon rendelkezhetvén, a' hitelezőt kölcsönadásban akadályozni nem lehet; — hogy meg ne csalattassék, önmagának kell felügyelnie. Azonban a' társaság célja a' vagyoni jogok biztosítása is lévén, lehető csalásoknak elejét kell vennie; azért a' kiskorúak vagyonról szabadon nem rendelkezhetnek, 's az adósok által elkövetett csalások méltán vonattnak szigorú büntetés alá.

A' készpénz következő használmódjait emeljük ki:

1-ször. Kamatra adatik fekvő birtokra. Ha a' jószág annyi adóssággal terheltetik, miszerint jövedelméből a' kamatot lefizetvén, alig marad valami, tulajdonosa nem egyéb gondnoknál — 's ha jövedelmét balsors éri p. o. a' jég elveri, végkép el kell pusztulnia. Ha már az ország birtokosainak nagyobb része illy szomorú helyzetetésben van, a' kamatláb a' fekvő javak

jövedelmével egyenlő, a' felvett tőkék külföldiek, 's adótól mentesek: az ország tiszta jövedelmének tetemes része külföldre megy ki, 's elszegényedése, iparának elnyomása természetes következmény.

2-szor. A' kész-pénz használtatik ingatlan javak vételére. Ha a' vevő külföldi, vagy pedig birtokosaik külföldön laknak, 's jövedelmeiket ott költik el; az illy javak tiszta haszua honuk érdekében elvész, — 's a' melly ország számos illy külföldi fogyasztókat számlál, mi jövendőt várhat, igen szembeszökő. Továbbá

3-szor. A' pénz használtatik ingó javak vételére. Azok árába foglaltatik a' termesztő vagy készítő munkabére, nyeresége, és a' közterhek; ha tehát az illy ingó javak külföldről hozatnak be, azok árában külföldi adó, munkabér, nyereség fizettetik, 's külföldi ipar segítetik elő. — Ha már valamely országban nagyobbára illy külföldi ingó-javak használatnak, — az szinte csak szomorú jövendőt várhat.

4-szer. Kinek 50/m. forintja van, 50/m. forintnyi váltókat bocsájthat ki, mellyekért ugyan annyi vagyont vesz be, 's lejáratukig 100/m. forintnyi vagyon birtokában van, 's már is százezer forintnyi váltókat bocsájthat ki, — mert, ha minden kibocsájtott váltóért azonnal fedezetet is vesz be, természetesen ki is fizetheti. A' ki tehát váltókat kibocsájthat elfogadhat, forgathat és

hitele van, azt úgy tekinthetni, mint egy banknak tulajdonosát. Hogy a' pénznek illy kezelése szép nyereséggel jár, de kárhozatos visszaélésekre is nyújt alkalmat, elég érinteni. Így például valamely zsidó, árukat szedvén fel hitelben, egyet ért egy másikkal, váltóját elfogadja — költe lejárat napját tetszésök szerint beírják, — 's 24 óra alatt 20/m. forintnyi árukat ruháztat váltótörvényszék által egyik a' másokra, — 's a' hitelező ki van játszva. — Élhessen váltóval a' hiteles könyvet vezető kereskedő, 's a' kibocsájtott, elfogadott váltó költe, 's lejárat napját, tartozék könyvébe bejegyezni; — bukása esetében ki fog tűnni, milly lélekkel élt mások hitelével: — 's ha rosztelküsége kitün, mint idegen vagyont orzó bűnhődjék. —

Valamint az ingatlan javak, úgy a' kész-pénz is kerülhet nagyobb mennyiségben egyes polgárok birtokába. Ha azt fekvő birtokra 's műiparvállalóknak kamatra kölcsönzik — a' milly arányban áll a' kész-pénz kamatja a' mezei-gazdaság, 's műipar jövődelméhez, olly arányban nyelik el ezeknek tiszta hasznaikat, a' tőkepénzesek. Ha pedig külföldiek a' tőkék, mennél magasabb a' kamatláb, 's mennél nagyobbak a' tőkék, — azon arányban károsítatik ezen tőkétet használó ország. Ide járúl, hogy a' papirospénz mindinkább növekedik elannyira, hogy az ingatlan javak értékét majd megközelíti. Az előbbieket

szerint a' tőkepénzesek, a' földmivesek, műipart
üzők' tiszta hasznaiknak nagyobb részét olly
formán tehetik magokévá, miszerint a' közterhe-
ket is ezek kénytelenítetnek érettek viselni: ek-
képen a' földmívelésre, műiparra, kereskedésre
túlnyomó, káros befolyást nyervén, talán nem
csalatkozom, midőn azt állítom, hogy az egész
világban mindinkább feltűnő pénzerisisnek, ha
nem egyedüli, bizonyosan főokai közé számi-
tandó, hogy a' tőkék közterhektől mentesek. Né-
zzük a' nagy tőkepénzeseket, hol? miként gyü-
mölcsötzetik pénzeiket? 's mennyiben részesül-
nek a' közterhekben? — Nézzük az utóbbiakat,
a' kik viselik; — mint fáradozik a' földmivelő 'sa' t.
hogy jövedelmét a' tőkepénzes, egy néhány
nyugtatónyozó sorokat irván, beszedje, — 's
állításom igazolva lesz. —

5-ször. A' pénz segedelmével üzetik a' ke-
reskedés; — célja, a' mi az egyes társaságoké,
a' kölcsönös szükségek kiegyenlítésének kön-
nyítése. A' kereskedés belső, vagy külső; — a'
belső eránt minden ország szabadon rendelkezik.
Hol a' személy 's vagyoni jogok bizto-
sitvák, az utak 's egyáltalában a' köz-
lekedési eszközök, vámok czélsze-
rűen szabályozvák, a' belső kereskedés-
nek fel kell virágoznia.

A' külföldi kereskedés által az ország a'
világ minden részeivel társas viszonyokba lép.

Mint egyes országokban, egyes tagok, testületek szemes előrelátással, 's igyekezettel, kedvezéseket, felsőbbtséget szerezhetnek magoknak; úgy az országok is egymás irányában. — Mikép juthat egyik ország a' másik irányában a' vagyon, a' pénz természeténél, 's kezelési módjánál fogva szenvedő állapotba, — felebb érintetem. Minden országnak főczélja: a' közjó, a' közboldogság eszközlése, a' mi tehát e' czél elérését gátolná, talán lehetlitené, annak eltürését egyik ország a' másiktól nem kívánhatja; Végre.

6-szor. A' készpénz használtatik az emberi tehetség működéseinek megszerzésére. Azokat másutt fejtegettem: itt csak azt emelem ki, miszerint azon működésük, a' mellynek czélja nem a' jövedelmezés, mint p. o. választási jog, valamint haszonért lekötésük, úgy erre vagyonnali csábitgatás — kárhozatos visszaélések, 's mint ilyenek, minél könnyebben elkövethetők 's minél károsb hatásuak, annál szigorubban büntendők. —

A' ki ezen biztosításban részesül, az azaz jöved
 telében is részesül, és azaz jövedelmében
 annak sem azaz, hanem azaz jövedelmében
 nek azon, főlegre nézve biztosítás, azaz jöved
 illetégen felül képtelenek venni. A' köz
 nek sorába tartoznak a' jövedelmek, azaz jöved
 vami, a' egy évi jövedelmek, azaz jöved
 azaz jövedelmek, azaz jövedelmek, azaz jöved
 telében, azaz jövedelmek, azaz jövedelmek, azaz jöved
 -k, azaz jövedelmek, azaz jövedelmek, azaz jöved
 nek jövedelmek, azaz jövedelmek, azaz jövedelmek, azaz jöved

Egyes emberek boldogságának megállapítását a' nevelésen kell kezdeni. A' társaságok nemcsak kisdedekből, hanem főkép felnőtt személyekből állanak, a' kik a' nevelési időt már meghaladták, 's tehetségeik — ha kellő nevelésben nem részesültek is — még is kifejlődtek annyira, hogy azoknak hasznukat vehetik — élet fentartásukról 's a' t. gondoskodhatnak. Ott tehát, hol a' személyes bátorság már is fenáll, hogy a' társak kifejtett tehetségek működéseinek tárgyul szolgálhassanak, mindenek előtt a' vagyoni jogok biztosítandók, miis a' szerzési módok megállapítása által eszközöltetik.

A' vagyoni jogok biztosításával el nem választható kapcsolatban áll a' közterhek arányos viselése. Ugyanis a' személy 's vagyoni biztosításának eszközlése teherrel járván, az osztoztató igazság kívánja meg, miszerint kiki,

a' ki ezen biztosításban részesül, az azzal járó terhekben is arányos részt vegyen; különben annak sem személy; sem vagyoni jogai nincsenek azon fölöslegre nézve biztosítva, mellyet illetőségén felül kénytelenítetik viselni. A' közterhek sorába tartozván a' nevelési ügy, a' vám, 's egyéb közintézetek, azokról a' szemes társaság jóléte gyarapodásával önhaszna tekintetéből gondoskodik.

Illy jogos élet eszközölhetése végett hozatnak társaságokban a' törvények; tárgyuk az előbeniek szerint: a' társasági személy-, 's vagyoni viszonyok: az emberi tehetségek használása, vagy azokkali visszaélések- 's vagyonszerzési módok szabályozása. — Hogy a' törvények céluknak megfelelhessenek, határozott értelműeknek, végrehajthatóknak, 's a' birónak felelősnek kell lennie. Mig a' törvény maga utján nem javítatik, érvényessége tartassék fen, ha egyesek áldozatjával is, a' közjóért azt szenvedni tartozván; különben, ha csak egy törvényt is elmellőzhetni, az önkénynek határt szabni alig lehet. — Határozatlanságot törvényben el lehet kerülni, ha az elintézendő tárgyak, személy-'s vagyonihozi viszonyaik — mint annak helyén részletesen fejtegetők — a' logica szabályai szerint eredetükre visszavezettetnek; ekkor a' meghatározandó árnyéklatok önkényt feltűnnek. Ha a' törvény

határozatlan a' birót feleletre vonni nem lehet, — 's a' gyengébb fél sok esetekben kellő oltalom nélkül szükölködik.

Azon testületben, mellyben a' törvények hozatnak, a' törvényhozásban, a' társas-személy 's vagyonbeli viszonyoknak illoen kell képviseltetniök. Ezen viszonyok, az emberi tehetségek használásán alapulnak, 's ezen használás főkép, a' földmivelésben 's müiparban öszpontosúl; ehezképest személy-'s vagyonbeli viszonyok a' törvényhozásban kellően akkor képviseltetnek, ha benne mind a' honi földmivelés, mind az ipar többi ágai kedvező vagy szenvedő állapotját kellően ösmerő, 's egyébiránt is tudományosan kimivelt egyének, igazságos arányban részt vesznek; — egyszersmind önállók, függetlenek: minek alapja, az erkölcsös szilárd jellem, 's a' vagyon. A' nevelés, vallás érdekei 's a' t. minden tudományosan kimivelt egyén által képviseltetvén. — Hazánk törvényei szerint a' közdolgok fölött az értelmes résznek, az ugy nevezett: „sanior pars“-nak kellenék határozniua; ugy szinte hivatalokra is, csak a' birtokos nemesek rendeltetnek alkalmaztatni. Ezen elvek tehát, a' mellyek alaposágát a' jelenkornak is el kell ösmernie, illesztendők mostani körülményeinkre: Jelesen a' törvényhozót, a' birót választó egyének jellemére nézve határozzuk meg, — a' mennyiben mind

ekkoráig meghatározva nincs, kik tartozzanak az értelmes részhez? kik tekintendők elég vagyonosoknak? A' vagyonnal a' műveltség karöltve jár, a' művelt férfiú pedig, ha nem vagyonos is, olly könnyen, mint a' vágyontalan's egyszersmind miveletlen, el nem csábitathatik; a' választásokból tehát kirekesztendők a' miveletlen vágyontalanok, kik azokban úgy is csak azóta kezdettek részt venni, mióta a' csábitás mirigye társas viszonyainkba behozatott.

Hazánkban a' személyes bátorság biztosítva van, az ingó-javak, sőt szabad királyi városokban az ingatlan javak szerzési módja is czélszerűen elrendezvék. — A' nemesi birtokszerzési módok szabályozását most várjuk. —

Az illy szerzési módok :

Adás-vevés;

A' csere, melly, ha egyenlő értékűekben jön elő, adás-vevésnek tekintendő. —

A' jószágok használata, vagy évenként fizetendő haszonbérért, vagy pedig bizonyos pénzsummáért olly formán engedtetik át, hogy az egyik szerződő fél a' jószágnak, a' másik a' pénznek vegye hasznát, 's bizonyos évek eltétele után a' pénzt a' jószágért visszacseréljék. Ha a' pénzsumma a' jószág értékével egyenlő

nem egyéb adás-vevésnél, 's a' fentartott visszacserelés annyiban káros, hogy bizonytalan lévén a' jószágnek a' birtokos kezén maradása, szabadon nem használhatja, iparát kellően nem fejtheti ki. Ha pedig a' pénzsumma kisebb a' jószág értékénél, azon kívül, hogy birtokosa szabad használásában meg van kötve, a' zálogosító egyenesen károsítatik. Továbbá, ha a' zálogos jószág annak idejében ki nem váltatik, más kézre kerülhet, többnyire nagyobb summában, mintsem el volt zálogosítva, 's így kézzől kézre menvén, sok kijátszásoknak nyíttatik út. Ha már az illy zálogos jószágok megszaporodnak, nem lehet csudálkozni, hogy az innen származó birtokbizonytalanság az egész országra károsan hat. — Hogy a' haszonbérlet, a' mennyiben zálogosítással van összekötve, szinte ilyen természetű, elég érinteni. —

A' társaságnak a' jogos élet biztosítása lévén czélja, a' mennyiben a' társas viszonyok szabályozásánál a' törvényes jogok csonkítása irányoztatik, lehető engedékenységgel a' társaktól meg nem tagadandó. Ehez képest az ösiséget hazánkban ekkép vélném szabályozandónak:

1-ször. Hozandó új törvény kihirdetésétől kezdve a' nemesi jószágot örökösen lehesen el-

adni, feltéve, hogy az eladó, örökös, erős joggal bírta, — 's jelesen a' végrehajtások útján esz- közlendő eladások is örökösök legyenek — mind a' két esetben a' vevő gondoskodására bizván, hogy meg ne csalattassék. —

2-szor. Szabattassék idő, melly alatt kiki visszaszerezhesse elidegenített jószágait. Azonban, hogy a' megszabandó idő alatt a' pereket be lehessen fejezni, a' késleltető kifogások, törvényes orvoslatok u. m. itélettiltás (prohibita) 's a' t. szüntessenek meg. A' perlekedő felek egyedül a' per érdemére tartozó bizonyokkal érvényesen élhessenek.

3-szor. Mennyiben a' perek a' késleltető kifogások, törvényes orvoslatok kérdésében forognak, emezek ereje megszűnván, a' felek folytatólag egyedül a' per érdemére tartozó bizonyokkal állhassanak elő, 's azok szerint nyerjenek Itéletet. —

4-szor. A' zálogos jószágok kiváltására nézve, ha a' lekötött évek elmúltak, álljon fen a' megszabandó idő; a' hol pedig az esztendőök vannak hátra, azok elmúltával váltassanak ki, megszabandó idő alatt. — Ugyanez tartassék fen örök bevállásokra is, hol az örökösödés kinyiltától a' per indítása fel van függesztve.

5-szor. A' megszabandó időn túl az elidősítés lépjen erejébe.

A' többi szerzési módok az ösiség szabályaihoz lennének illesztendőök, jelesen a' végrendelet, nehogy általa a' fenálló ösiséghez hasonló állapot hozzattathassék be.

E' jelen értekezésben az emberi társaságot választván fejtegetés tárgyául, lényeges részeit: az embert testi és lelkihetségeivel, — az ingó 's ingatlan vagyont, egymás közti viszonyaikat, — 's mind ezeknek hatását a' társas életre igyekeztem honi állapotunk érdekében elősorolni, hogy fogyatkozásainknak okait kitüntetvén, rajtok állandóan lehessen segíteni.

A főbbi események indok az ország ex-
tremus tennének illetendő, felsőben a végren-
delés, nehogy általán a kényes ügyekben hasznos
állapot hozatni lehessen.

A jelen erőlközésben az emlelt káros-
ságok kivételével a legyűlölt, féltve őrzött
az emlelt fenn és lelkifeszítéssel, — az igaz-
ságban egyenlő, egymás közti viszonyait,

Az emlelt fenn és lelkifeszítéssel, — az igaz-
ságban egyenlő, egymás közti viszonyait,
tan pont állapunk érdekében előrelépni, hogy
logyalkozásainkban ottan kinttől, rajtuk al-
landúan lehetne segíteni.

Az emlelt fenn és lelkifeszítéssel, — az igaz-
ságban egyenlő, egymás közti viszonyait,
tan pont állapunk érdekében előrelépni, hogy
logyalkozásainkban ottan kinttől, rajtuk al-
landúan lehetne segíteni.

Az emlelt fenn és lelkifeszítéssel, — az igaz-
ságban egyenlő, egymás közti viszonyait,
tan pont állapunk érdekében előrelépni, hogy
logyalkozásainkban ottan kinttől, rajtuk al-
landúan lehetne segíteni.

